Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024
№ 4

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 882 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership 10
Ibrokhim Gulomov

Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari 18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich

Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления 24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли

Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ... 27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna

Aholi yashash joylarida yong‘in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari 32
Aziz Zikriyoev

O‘zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari 40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna

Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta’siri (O‘zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida) 45
D. B. O‘roqova

Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ko‘paytirishning asosiy yo‘llari 50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o‘g‘li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o‘g‘li

Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar 55
Igitov Jurabek Kuzibekovich

Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish 63
Islamov Ozodjon

Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo‘llari 67
J. K. Boymurodov

Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo‘nalishlari 72
Kadirxodjayeva Nilufar Raxmatullayevna

BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o‘zgartirish 77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo‘ja Sobirxo‘ja o‘g‘li

Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi 84
Layli Mirzayeva

Xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari 88
Luiza Komilovna Xaydarova

Umumta’lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish 93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna

O‘zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari 98
Meliqulov G‘ayrat Abdug‘afforovich

Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta’siri 105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o‘g‘li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o‘g‘li

Hududlarni rivojlantirish va “yashil iqtisodiyot”ni shakllantirishning ekologik muammolari 110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o‘g‘li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi

Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari 116
Qodirov Azizjon Anvarovich

Mamlakatimiz oliy ta’lim tizimda sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari 121
Saidqulova Firuza Farmonovna

Bo‘lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari 125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi

Ta’limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati 129
To‘rayeva Hurriyat To‘yqulovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Hududlarda to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo‘llari ... 136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.

Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari ... 143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna

Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar ... 149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov

Qishloq xo‘jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg‘or xorij tajribasi ... 154
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich

Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari ... 159
Yodgorova Xalima To‘lqinovna

Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o‘zaro bog‘liqligi tahlili ... 165
Raxmatov Adxam Itolmasovich

Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo‘llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish ... 169
Suyunova Kamilla Baxromovna

Qishloq xo‘jaligida agrokimyo xizmatlar ko‘rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘llari ... 173
Tabayev Azamat Zaripbayevich

Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari ... 178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.

Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking ... 183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna

Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy ... 186
Muhammadiyev Po‘latjon Ilhomjon o‘g‘li, Uzganbayeva Dilnoza Toxtasinovna

The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population ... 192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o‘g‘li

The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions ... 196
Babadjanov Abdirashid Musayevich

Behavioral Theory of the Firm ... 201
Egamberdieva Oydin Abror qizi

The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks ... 207
Egamova Makhfurat Esanovna

Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан ... 211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович

Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов ... 216
Бекимбетова Гулнора Маратовна

Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли ... 223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна

Меры по снижению доли теневой экономики в стране ... 228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон қизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли

Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан ... 232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев

Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане ... 237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна

Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов ... 243
Раупов Жамшид Рашидович

Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях ... 249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана........................255
Саиткамолов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы

Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами 261
Хакимова Майя Юрьевна

Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО 266
Зарипова Саёхат Зафаровна

Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari..........271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi

Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili..........276
Abdusalomov Jaxongir O‘ktam o‘g‘li

Globallashuv sharoitida mamlakatimizda sug‘urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati..........282
Anvarova Z.

The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children..........286
Axtamov Djamshed Baxromovich

A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment..........291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammat qizi

Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi..........296
Avazov Ilxom Ravshanovich

Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi..........301
Axrorov Zarif Oripovich

Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta’minlanganlik darajasini tahlili..........309
Ibragimov Qobil To‘xtamishovich

Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis..........314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna

Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko‘rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari..........319
Masharipova Manzura Alimbayevna

Korxonalarda benchmarketing strategiyalarini qo‘llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari..........325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna

Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo‘llari..........330
O‘ktamova Nargiza Narzulla qizi

Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili..........334
Olimov Maqsudjon Komiljon o‘g‘li

Moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish..........339
Pardayeva Zulfizar Alimovna

Raqamlashtirish sharoitida qo‘shma korxonasi faoliyatining tahlili..........343
Rashidov Jamshid Xamidovich

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o‘rni..........348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o‘g‘li

Raqamli iqtisodiyot sharoitda xizmat ko‘rsatishning ilmiy asoslari..........352
Suyunov Asror Baxtiyorovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitda telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari..........356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari..........360
Turg‘unov Saloxiddin Jamol o‘g‘li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna

Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari..........366
Usmanova Guljahon Ulug‘bek qizi

Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati..........371
Xodjayev Anvar Rasulovich

Transport Decarbonization Strategy 377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli

Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish 382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna

Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari 387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich

Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi 390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev

Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash 394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish 399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li

Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati 404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna

Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari 409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich

Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi 416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich

Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishiga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida) 421
Bozorova Lobar Nuralevna

Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий 427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи

Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri 432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich

Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari 438
Maxmudov Omon Tuxtayevich

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish 442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna

Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar 447
Nazarova Kamola Sattorali qizi

Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi 453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich

O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari 460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat

Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari 467
Turaeva Mastura Kurbanovna

Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса 471
А. Бектемиров, Б.М.Абдувалиев

Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari 478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich

Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish 482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna

Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari 485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich

Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi 490
To'xsanov Qudratillo Nozimovich

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish 495
Xamidova Z. U.

Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati 501
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna

Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi 505
Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li

Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish 511
Shaymatova Nargiza Ashurovna

Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari 516
Shodmonova Odina G'ofur qizi

Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili 520
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li

Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati 525
Eldor Uskanov

Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari 530
Yusupova Jamila Karamatdinovna

Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida) 534
Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich

Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash 541
Sobirov Azizbek Avzbekovich

Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari 548
Gadaev Ismat Yadgarovich

Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar 551
Irgasheva Gulbahor Sodiqovna

O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari 554
Kobilova Nasiba Xurramovna

Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy 561
Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich

Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market 566
Musyeva Shoira Azimovna

Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi 570
Odina Nabiyevna Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi

Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish 575
Rashidova Xadicha Tursunalievna

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modellashtirish yo'llari 581
Raxmanov Mexridin Sindarovich

Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba 586
Tashmatov Rustam Xusanovich

Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari 592
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich

Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti 595
Zilola Jumanova

Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан 602
Абдуллоев Фуркат Олимджонович

Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана 607
Кадиров Алишер Исмаилович

Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов 611
Раупов Жамшид Рашидович

O‘zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar 617
Rashidova Odina Olimjon qizi

Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане 622
Камалов Камоладдин Кахрамонович

Sug‘urta sohasining O‘zbekiston iqtisodiyotidagi o‘rni 626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich

Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O‘zbekistonda foydalanish yo‘nalishlari 630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi

Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotteling 635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna

Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari 644
Norboyev Odil Abrayevich

Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB “Aloqabank” misolida 649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyevna

O‘zbekistonda “yashil iqtisodiyot” muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari 654
Taxir Urkinbayev

Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari 658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich

Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification 663
Uktamova Nozima Narzulla kizi

Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari 667
Yadgarov Akram Akbarovich

Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц 673
Базарова Нигора Равшановна

Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta’sirini baholash 684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘llari 689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o‘g‘li

Tashqi mehnat migratsiyasi 694
O. N. Djurayev

Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog‘ining davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishini baholash 699
Otaboyeva Dildora

Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlat tajribasi 705
Raimov Xurshid Muxtorovich

Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo‘llash istiqbollari 711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich

O‘zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar 716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o‘g‘li

Agrar ta’lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo‘llari 723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich

O‘zini o‘zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari 731
Davranov Iskandar Jumayevich

Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish 738
Luqmanov Sharifxon A’zam o‘g‘li

Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development 744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi

“Yashil” enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash asosi sifatida 749
Muminova Elnoraxon Abdukarimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi

Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari 754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish 759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna

Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан 766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонова Шахрибону Бахромжон кизи

Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari 774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov

O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish........................780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich

Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений........................787
Жанзаков Бекзот, Жонузоков Мирзабек

Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va
uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati........................795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna

Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов 802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризоевна

Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantishning konseptual asoslari 806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna

Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va
ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari 814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich

Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari........................819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna

Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari 823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich

Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari........................832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.

Kriptovalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar 835
Berdiqulov Jurabek

Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish 837
Hamroyev Sherzod Axtamovich

O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli
"yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati 843
Turdimuratova Aziza Alisherovna

Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va
uni arima modeli asosida prognozlash........................846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi

Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va
undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash........................856
Zakirova Umida Maxamadaminovna

O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati 863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich

Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati 872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek

Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации
экономики 876
Алиева С.С.

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

TA'LIMNING BOSQICHLARI VA ULARNING INSON KAPITALINI SHAKLLANTIRISHDAGI AHAMIYATI

To'rayeva Hurriyat To'yqulovna
Buxoro innovatsiyalar universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'limning bosqichlari yoritilgan va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati o'rganilgan.

Kalit so'zlar: inson kapitali, maktabgacha ta'lim va tarbiya, umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim, professional ta'lim, oliy ta'lim, oliy ta'limdan keyingi ta'lim, kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish, maktabdan tashqari ta'lim.

Abstract: This article comprises the stages of education and their importance in the formation of human capital.

Key words: human capital, preschool education and upbringing, general secondary and secondary special education, professional education, higher education, post-higher education, retraining of personnel and their professional development, extracurricular education.

Аннотация: В данной статье освещены этапы образования и их значение в формировании человеческого капитала.

Ключевые слова: человеческий капитал, дошкольное образование и воспитание, общее среднее и среднее специальное образование, профессиональное образование, высшее образование, послевузовское образование, переподготовка и повышение квалификации, внешкольное образование.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning "Inson kapitalini rivojlantirish va kreativ yosh avlodni tarbiyalash – O'zbekiston o'z oldiga qo'ygan strategik vazifalardan biri" Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 78-sessiyasidagi nutqida ta'kidlaydiki, "Biz hamma uchun ochiq va sifatli ta'limni kambag'allikka barham berish, xalq farovonligini oshirish va barqaror iqtisodiy o'sishga erishishning eng samarali omili, deb bilamiz. Mamlakatimiz oxirgi yillarda bu borada katta tajriba to'pladi – ta'lim tizimi tubdan o'zgarmoqda. O'tgan olti yilda maktabgacha ta'limdagi qamrov 21 foizdan 70 foizga, oliy ta'limda esa 9 foizdan 38 foizga yetdi. 2030 yilga qadar har bir bolaning bog'chaga qatnashi, maktabni bitirayotgan har ikki o'quvchining biri esa oliygohda o'qishi uchun imkoniyat yaratiladi"[1].

Bugungi kunda jahonda inson kapitali rivoji nafaqat iqtisodiyot, balki butun jamiyatning yangi sifatini shakllantirishda muhim omil sifatida qaralmoqda. Jahon bankining tadqiqot natijalariga ko'ra, o'tish davri iqtisodiyotiga ega mamlakatlarda o'sishning 64 foizi inson kapitalining sifatiga bog'liqligi qayd etilgan, AQSHda bu ko'rsatkich 76 foizni, Yevropa davlatlarida esa 74,2 foizni tashkil etgan. Shu bilan birga, mazkur tadqiqotda, inson kapitali rivoji uchun sarflangan har bir dollar kelgusida mamlakatga 3-6 dollar foyda keltirishi ta'kidlab o'tilgan[2].

Shu nuqtayi nazardan, O'zbekistonda mustaqillikning ilk kunlaridan boshlab, ayniqsa, so'nggi 7-yilda Harakatlar strategiyasi va uning mantiqiy davomi hisoblanmish 2022–2026-yilgi Taraqqiyot strategiyasi, "O'zbekiston–2030" strategiyasi doirasida O'zbekistonda inson kapitalini yuksaltirish, jumladan ta'lim va ilm-fanni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, aholini, ayniqsa yoshlarning jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishlari uchun sharoitlar yaratish va salomatligini mustahkamlash, madaniy va ma'rifiy ongini yuksaltirish bo'yicha qator ishlar amalga oshiriladi. Ushbu maqsadlar uchun davlat budjetidan sarf etiladigan xarajatlar 4,3 baravarga oshirildi.

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 78-sessiyasidagi nutqi URL: https://president.uz/uz/lists/view/6677
2 Inson kapitaliga sarmoya – mustaqil davlatning taraqqiyoti garovi URL: https://strategy.uz/index.php?news=1599

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Ta'lim sohasi va uning inson kapitalini shakllantirishdagi roli bir nechta xorijiy va mamlakatimiz olimlarining tadqiqot obyekti bo'lib xizmat qiladi. Jumladan, L.S. Draganchuk, G.S. Abduraxmanova, N.V. Parshina, L. Nesterov, G. Ashirova, Th.W. Schultz, L. Thurow, Ben-Porath, K. Griffin, J. Knight, E. Duflo, A.I. Dobrinin, S.A. Dyatlov, Y.D. Sirenova, G.Q. Abduraxmonova, D.J.Rustamov, B.N. Navro'z-Zodaning ilmiy tadqiqotlari inson kapitalini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy ishlarini sanab o'tish mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada monografik tahlil usuli, qiyosiy tahlil usuli, tizimli tahlil usulidan foydalangan holda ta'lim bosqichlariga izoh berilgan. Guruhlash usulidan foydalanib, ta'lim bosqichlarining inson kapitalini shakllanishidagi roli o'rganilgan. Mazkur usullarni qo'llash evaziga maqolaning samaradorligi va amaliy tavsiyalarining natijadorligini ilmiy asoslash imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ta'lim sohasi davlatning kelgusidagi rivoji va taraqqiyoti uchun xizmat qilishini inobatga olib ta'lim-tarbiyaga katta e'tibor qaratildi.

O'zbekistonda jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, har kimga ta'lim olish uchun teng huquqlar kafolatlanadi. "Ta'lim to'g'risida"gi qonun bundan 27 yil avval qabul qilingan. Qonun loyihasini takomillashtirish maqsadida Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining mas'ul qo'mitalari hamda ishchi guruhlari tomonidan bir necha bor muhokamalar o'kazildi. Natijada yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun Oliy Majlis Qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil 19-mayda qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 23-sentabr kuni mazkur Qonunni imzolashi bilan, amalda bo'lgan 1997-yil 29-avgustdagi "Ta'lim to'g'risida"gi hamda "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida"gi Qonunlar o"z kuchini yo'qotdi.

O'zbekistonda maktabda o'qish majburiy hisoblanadi. Ta'lim tizimi yagona va uzluksiz bo'lib, ta'lim turlariga ko'ra quyidagilardan iborat:

- maktabgacha ta'lim va tarbiya;
- umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim;
- professional ta'lim;
- oliy ta'lim;
- oliy ta'limdan keyingi ta'lim;
- kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish;
- maktabdan tashqari ta'lim[3].

Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni o'qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek, bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan ta'lim turidir. Maktabgacha ta'lim va tarbiya olti yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan bolalarni boshlang'ich ta'limga bir yillik majburiy tayyorlashni ham nazarda tutadi.

Rivojlangan davlatlar kabi uzluksiz ta'lim tizimini muntazam takomillashtirib borish, sifatli ta'lim-tarbiya berish, malakali kadrlarni tayyorlash maqsadida O'zbekiston Prezidentining 2017-yil 30-sentabrdagi farmoniga muvofiq, maktabgacha ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshiruvchi vazirlik Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etildi. Bog'chalar qurish va ta'mirlash, ilg'or tarbiya uslublari va metodikalarini joriy etish bo'yicha ko'p ishlar boshlandi.

Bugungi kunda O'zbekistonda jami 33 942 ta maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyat yuritmoqda[4]. Jami maktabgacha ta'lim tashkilotlarining 6780 tasi davlat bog'chalari, 27 162 tasi esa nodavlat tashkilot hisoblanadi.

Respublikadagi 3−7 yoshli bolalar soni 2 mln 930 ming 844 nafarni tashkil etmoqda. Shulardan 74 foizi, ya'ni 2 mln 169 ming 538 nafari bog'chaga boradi.

Maktabgacha ta'lim bilan qamrab olingan 661 945 nafar (93 foiz) 6 yoshli bolalarning 170 721 nafari 7490 ta boshlang'ich ta'limga bir yillik bepul majburiy tayyorlov guruhlariga, 457 008 nafari 9031 ta to'liq kunlik tayyorlov guruhlariga, 33 429 nafari 1337 ta qisqa muddatli tayyorlov guruhlariga, 787 nafari mobil guruhlarga qamrab olindi.

Ushbu ko'rsatkich (6 yosh):

- Navoiy viloyatida – 95,2 foiz;
- Sirdaryo viloyatida – 93,9 foiz;

---

3 https://uz.m.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekistonda_ta%CA%BClim

4 AOKAda o'tgan brifingda Maktabgacha ta'lim agentligi axborot xizmati rahbari Mavluda Asqarxo'jayeva tizimdagi ishlar haqida ma'lumoti. (https://t.me/mdokanal/10457)

- Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Buxoro viloyatida – 93,4 foiz;
- Surxondaryo va Farg‘ona viloyatlarida – 93 foiz;
- Toshkent shahri va viloyati hamda Xorazm viloyatida – 92,8 foiz;
- Andijon va Jizzax viloyatlarida – 93,2 foiz;
- Namangan va Qashqadaryo viloyatida – 92,9 foiz;
- Samarqand viloyatida – 92,5 foizni tashkil etadi.

Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus ta’lim umumta’lim o‘quv dasturlarini, zarur bilim, malaka hamda ko‘nikmalarni o‘zlashtirishga qaratilgan. Umumiy o‘rta ta’lim I – XI sinflar bosqichlari quyidagilardan iborat:

- boshlang‘ich ta’lim I – IV sinflar;
- tayanch o‘rta ta’lim V – IX sinflar;
- o‘rta ta’lim X – XI sinflar.

Umumiy o‘rta ta’lim tashkilotining birinchi sinfiga bolalar ular yetti yoshga to‘ladigan yilda qabul qilinadi.

Boshlang‘ich ta’lim ta’lim oluvchilarda umumiy o‘rta ta’limni davom ettirish uchun zarur bo‘lgan savodxonlik, bilim, malaka va ko‘nikmalar asoslarini shakllantirishga qaratilgan.

Tayanch o‘rta ta’lim o‘quv dasturiga muvofiq ta’lim oluvchilarga bilim, malaka va ko‘nikmalarning zaruriy hajmini beradi, ularda mustaqil fikrlash va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Tayanch o‘rta ta’lim doirasida VII sinfdan so‘ng ta’lim oluvchilarda kasblar bo‘yicha birlamchi bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish uchun ularni professional tashxislash va kasb-hunarga yo‘naltirish bo‘yicha choralar amalga oshiriladi.

O‘rta ta’lim o‘quv dasturiga muvofiq ta’lim oluvchilar tomonidan zarur bilim, malaka va ko‘nikmalar o‘zlashtirilishini, shuningdek, ta’limning keyingi turi tanlanishini hamda yuqori malaka talab qilinmaydigan kasblar egallanishini ta’minlaydi[5].

“Yangi O‘zbekiston – maktab ostonasidan boshlanadi”, degan ezgu g‘oya asosida bu sohada katta ishlar amalga oshirilmoqda. So‘nggi yillarda yuzlab zamonaviy maktablar barpo etildi. Prezident maktablari, ijod maktablari hayotimizga kirib keldi, ixtisoslashtirilgan maktablar tarmog‘i kengaytirildi. Yangi darsliklar va o‘quv qo‘llanmalari yaratildi. O‘qituvchi va murabbiylarning mehnat sharoitlarini yaxshilash, malakasini oshirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Xususan, o‘tgan davrda muallimlarning oylik ish haqi o‘rtacha 2,5 baravar oshdi[6]. 11 yillik majburiy maktab ta’limi qayta tiklandi, maktab o‘qituvchilarining ish yuklamasi maqbullashtirildi va majburiy mehnatga barham berildi, shuningdek, ta’lim sohasi vakillarining oylik maoshi qariyb 4 baravarga oshirildi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Xorazm viloyatida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini bosqichma-bosqich bepul ovqat bilan ta’minlash tizimi joriy etildi.

1-rasm: O‘zbekistonda umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlari soni[7]

2022–2023-o‘quv yilida 2018/2019-o‘quv yiliga nisbatan faoliyat yuritayotgan umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlari soni 7,7 % ga oshgan. Statistika agentligi ma’lumotlariga ko‘ra, 2023/2024-o‘quv yili boshida umumiy o‘rta

5 Ta’lim to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasining Qonuni (https://lex.uz/docs/-5013007).
6 Maktablarda ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan ustuvor vazifalar belgilandi (https://president.uz/oz/lists/view/6622).
7 stat.uz-O‘zbekiston respublikasi prezidenti huzuridagi statistika agentligi (https://stat.uz/images/umumiy-orta-talim_15_03_2023_uz.pdf).

ta'lim tashkilotlari soni 10 750 tani tashkil yetgan[8]. Hududlar kesimida 2022–2023-o'quv yili boshida eng ko'p umumiy o'rta ta'lim tashkilotlari soni Samarqand 1310, Qashqadaryo 1220, Farg'ona viloyati 1026, Surxondaryo viloyati 953 va Toshkent 907 taga to'g'ri keladi (2-rasm).

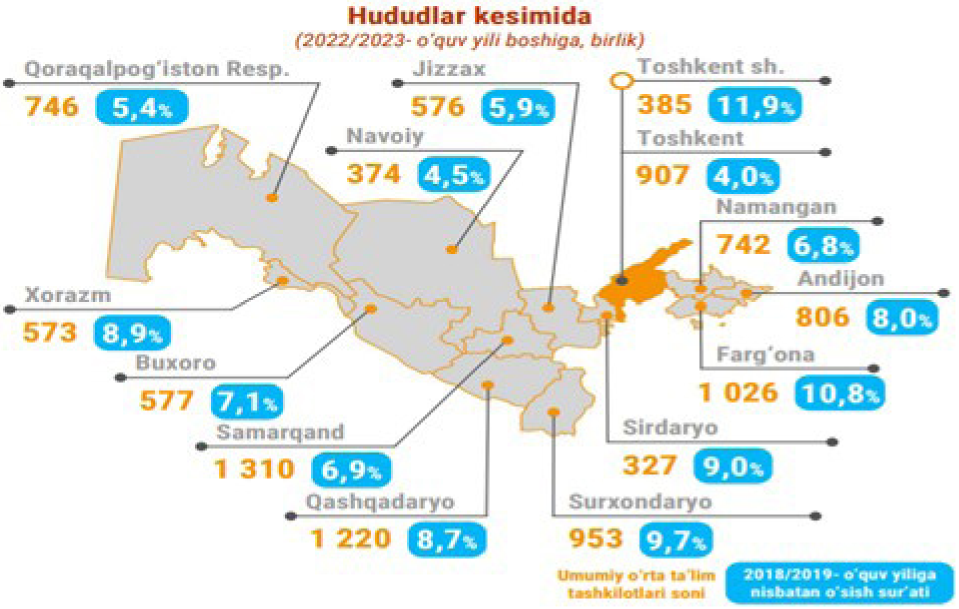

2-rasm: Hududlar kesimida O'zbekistonda umumiy o'rta ta'lim tashkilotlari soni[9]

Professional ta'lim egallanadigan kasb va mutaxassislik bo'yicha quyidagi darajalarni o'z ichiga oladi:

- boshlang'ich professional ta'lim;
- o'rta professional ta'lim;
- o'rta maxsus professional ta'lim.

Boshlang'ich professional ta'lim kasb-hunar maktablarida IX sinf bitiruvchilari negizida bepul asosda kunduzgi ta'lim shakli bo'yicha umumta'lim fanlarining va mutaxassislik fanlarining ikki yillik integratsiyalashgan dasturlari asosida amalga oshiriladi.

O'rta professional ta'lim kollejlarda davlat buyurtmasi yoki to'lov-shartnoma asosida kasblar hamda mutaxassisliklarning murakkabligidan kelib chiqqan holda, davomiyligi ikki yilgacha bo'lgan kunduzgi, kechki va sirtqi ta'lim shakllari bo'yicha umumiy o'rta, o'rta maxsus ta'lim hamda boshlang'ich professional ta'lim negizida amalga oshiriladi.

O'rta maxsus professional ta'lim texnikumlarda umumiy o'rta, o'rta maxsus, boshlang'ich professional va o'rta professional ta'lim negizida davlat buyurtmasi yoki to'lov-shartnoma asosida kasblar hamda mutaxassisliklarning murakkabligidan kelib chiqqan holda, davomiyligi kamida ikki yil bo'lgan kunduzgi, kechki va sirtqi ta'lim shakllari bo'yicha amalga oshiriladi[10].

2020–2021-o'quv yilidan boshlab O'zbekistonda boshlang'ich, o'rta va o'rta maxsus professional ta'lim tizimida tegishli ta'lim dasturlari joriy etilgan kasb-hunar maktablari, kollejlar va texnikumlardan iborat professional ta'lim muassasalari tarmog'i tashkil etildi. Texnikumlarda umumiy o'rta ma'lumotga ega bo'lgan shaxslarga kasblar va mutaxassisliklarning murakkabligidan kelib chiqgan holda 2 yildan kam bo'lmagan muddatda kunduzgi, kechki va sirtgi ta'lim shakllarida davlat buyurtmasi hamda to'lov-kontrakt asosida ta'lim beriladi.

Respublikamizda 2022-yil oxirida professional ta'lim muassasalari soni jami 704 tani tashkil etdi. Shundan 330 tasi kasb-hunar maktabi, 166 tasi kollej, 208 tasi esa texnikum[11].

Oliy ta'lim bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari bo'yicha yuqori malakali kadrlar tayyorlanishini ta'minlaydi.

Bakalavriat oliy ta'lim yo'nalishlaridan biri bo'yicha chuqurlashtirilgan bilim, malaka va ko'nikmalar beradigan, o'qish davomiyligi kamida 3 yil bo'lgan tayanch oliy ta'limdir.

Magistratura tegishli bakalavriat negizidagi aniq mutaxassislik bo'yicha o'qish davomiyligi kamida 1 yil bo'lgan oliy ta'limdir.

8 https://uzreport.news/society/2023-2024-o'quv-yili-boshiga-umumiy-o-rta-ta-lim-tashkilotlari-soni-10-750-tani-tashkil-et.
9 stat.uz-O'zbekiston respublikasi prezidenti huzuridagi statistika agentligi (https://stat.uz/images/umumiy-orta-talim_15_03_2023_uz.pdf).
10 Ta'lim to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Qonuni (https://lex.uz/docs/-5013007) .
11 https://baxtiyor.uz/ozbekistonda-professional-talim-muassasalari-soni-nechta-2022-yil.

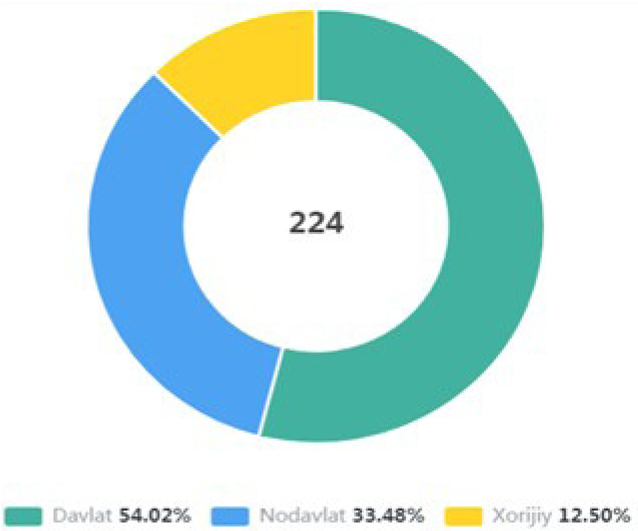

3-rasm: O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalari soni[12]

O'zbekistonda 2024-yilda oliy ta'lim muassasasi soni jami 224 taga yetgan. 224 ta OTMdan 121 tasi davlat, 75 tasi nodavlat, 28 tasi esa xorijiy oliy ta'lim muassasasi hisoblanadi. Hozirda 224 ta oliygohda 41 mln 289 ming nafar talaba tahsil oladi. Quyidagi oliygohlardan 110 ta universitet, 66 ta institut, 40 ta filial 8 tasi shaklida faoliyat yuritadi.

Oliy ta'limdan keyingi ta'limni oliy ta'lim va ilmiy tashkilotlarda olish mumkin.

Oliy ta'limdan keyingi ta'lim doktorlik dissertatsiyasini tayyorlash va himoya qilish maqsadida mutaxassislikni chuqur o'rganishni va ilmiy izlanishlar olib borishni nazarda tutadigan tayanch doktorantura, doktorantura va mustaqil izlanuvchanlik asosida ilmiy darajaga ega ilmiy va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlashni ta'minlaydi.

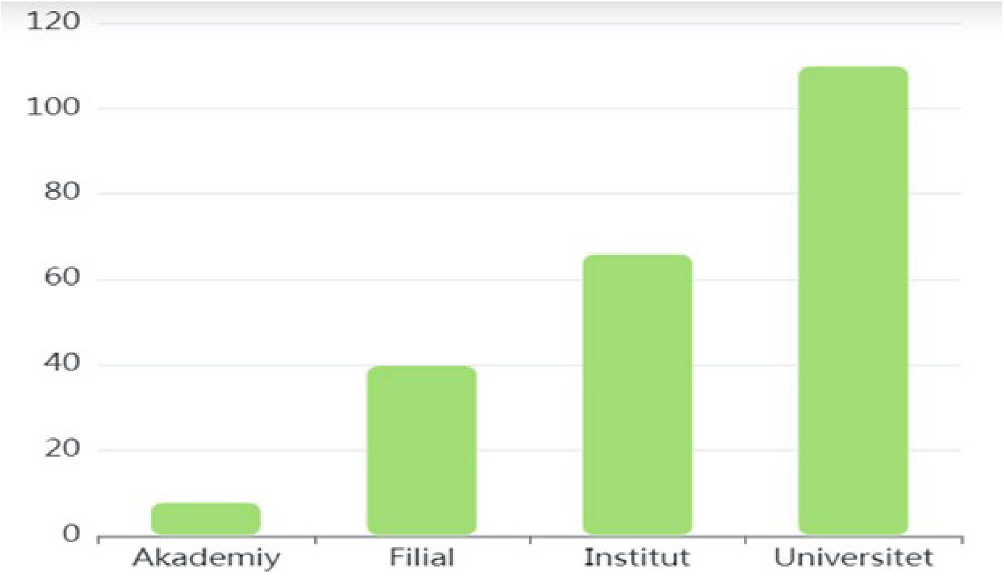

4-rasm: O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalari turi[13]

Tayanch doktorantura falsafa doktori (Doctor of Philosophy PhD) ilmiy darajasiga da'vogar izlanuvchilar uchun ishlab chiqarishdan ajralgan holda tashkil etiladigan oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar ixtisosligi bo'yicha oliy ta'limdan keyingi ta'lim shakli hisoblanadi[14].

Doktorantura fan doktori (Doctor of Science DSc) ilmiy darajasiga da'vogar izlanuvchilar uchun ishlab chiqarishdan ajralgan holda tashkil etiladigan oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar ixtisosligi bo'yicha oliy ta'limdan keyingi ta'lim shakli hisoblanadi[15].

12 https://stat.edu.uz/
13 https://stat.edu.uz/
14 (https://simple.wikipedia.org/wiki/Doctor_of_Philosophy)
15 (https://en.wikipedia.org/wiki/Doctor_of_Science)

Mustaqil izlanuvchilik falsafa doktori (Doctor of Philosophy PhD) yoki fan doktori (Doctor of Science DSc) ilmiy darajalariga da'vogar izlanuvchilar uchun ishlab chiqarishdan ajralmagan holda tashkil etiladigan oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar ixtisosligi bo'yicha oliy ta'limdan keyingi ta'lim shakli hisoblanadi.

Kadrlarni qayta tayyorlash tayanch mutaxassisliklar va kasblarga muvofiq bo'lgan yo'nalishlar bo'yicha faoliyatni amalga oshirish uchun qo'shimcha kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarning zarur hajmi egallanishini ta'minlaydi.

Kadrlar malakasini oshirish kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarning chuqurlashtirilishi hamda yangilab borilishini ta'minlaydi, kadrlarning toifasi, darajasi, razryadi va lavozimi oshishiga xizmat qiladi.

Kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish shakllari va muddatlari tegishli davlat ta'lim talablari bilan belgilanadi.

Bolalarning ehtiyojlarini qanoatlantirish, bo'sh vaqti va dam olishini tashkil etish uchun davlat organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, shuningdek, tijorat tashkilotlari madaniy-estetik, ilmiy, texnikaviy, sport yo'nalishidagi maktabdan tashqari ta'lim tashkilotlarini tashkil etishi mumkin.

Maktabdan tashqari ta'lim bolalarga uzluksiz ta'lim berishning tarkibiy qismi sifatida ularning iste'dodi va qobiliyatini rivojlantirishga, ma'naviy ehtiyojlarini qanoatlantirishga qaratilgan.

Maktabdan tashqari ta'lim tashkilotlari jumlasiga bolalar, o'smirlar ijodiyoti saroylari, uylari, klublari va markazlari, bolalar-o'smirlar sport maktablari, bolalar musiqa va san'at maktablari, studiyalar, axborot-kutubxona hamda sog'lomlashtirish muassasalari kiradi.

O'zbekistonda yangicha fikrlaydigan kadrlarni tayyorlash tizimini rivojlantirishda ko'plab nufuzli xalqaro tashkilotlar va moliya institutlari yordam bermoqda, talimning barcha yo'nalishlari bo'yicha ko'plab yirik qo'shma loyihalar amalga oshirilmoqda.

1-jadval: O'zbekistonda ta'limni rivojlantirishga yo'naltirilgan xorijiy texnik yordam hajmi[16]

№	Xorij donor hukumatlari va tashkilotlari	Xorijiy texnik yordam hajmi
1	Osiyo taraqqiyot banki	290 million dollar
2	Janubiy Koreya hukumati	110 million dollardan ortiq
3	Jahon banki	33 million dollar
4	OPEK fondi, Saudiya fondi, Islom taraqqiyot banki	42 million dollar
5	Germaniya hukumatining "KfV" banki	qariyb 20 million dollar
6	Boshqa xorijiy donorlar	100 million dollardan ortiq

Ammo ta'lim jarayoniga ajratiladigan mablag'ning iqtisodiy samarasi hamma vaqt ham bir xil emas. Ba'zi faktorlar buni pasaytiradi:

- ta'lim sifati past bo'lsa;
- ta'lim jarayonida olingan bilim va ko'nikmalar bozor talabiga javob bermasa;
- mamlakatning iqtisodiy o'sishi past bo'lsa, jamlangan inson kapitaliga talab kam bo'ladi. Natijada ta'lim sohasidagi inson kapitalidan to'la foydalanilmaydi va ular kerakli darajada taqdirlanmaydi;
- mehnatga to'lanadigan haqda ma'lumot darajasi yuqori va pastligiga qaramay (masalan, fan doktori, professor va assistent, katta o'qituvchi) orasida farq kam bo'lib, daromadlari tenglashtirilsa.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelib takliflar beriladi:

Mamlakat iqtisodiy taraqqiyotida inson kapitali umumiy milliy zaxirasining ahamiyati katta. Eng avvalo inson kapitali mamlakat iqtisodiyotining texnikaviy yangiliklarni qabul qila olish va foydalanish qobiliyatini belgilaydi.

Ko'p mamlakatlar ta'lim sohasi xizmatlarini joriy etishga faol qatnashmoqdalar. Mamlakatning ta'lim sohasiga mablag' ajratishi inson kapitali milliy zaxirasini ko'payishiga e'tiboridan dalolat beradi. Ta'lim sohasiga ajratiladigan mablag': daromadi darajasi past mamlakat 3,4%, daromadi o'rtasi bo'lgan mamlakat 4,4%, yuqori daromadli mamlakatlar 5,6%. Aholi jon boshiga daromadning ozligi inson kapitaliga investitsiya ajratishga imkon bermaydi. Bu esa mamlakatning qashshoqlanishiga sabab bo'ladi.

Mamlakatga ta'limga ajratiladigan xarajatlar turlicha. Ba'zi mamlakatlarga ta'limga davlat ko'proq mablag' ajratsa, boshqasiga shaxsiy xarajatlar ko'proqdir. Daromadi past mamlakatlardan Shri Lanka ta'limga xarajat 20% shaxsiy sektor, Uganda va Vetnam 60%, Shveystariyada 50%ga yaqinini tashkil etadi. Ko'p mamlakatlarda boshlang'ich va ba'zan o'rta ma'lumot olishni davlat bepul amalga oshiradi. Chunki fuqarosi o'qish, yozishni bilsa, mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotiga faol qatnashadi.

16 Tadqiqotchining statistik ma'lumotlar tahlili natijasi ishlanmasi

Oliy o‘quv yurtlarida davlat va xususiy bo‘lsa ham ko‘pincha o‘qish uchun pul beradi. Oliy o‘quv yurtlarini tugatganlarga foydaning ko‘pi qoladi, chunki ularning oliy ma’lumotli bo‘lganligi uchun oyligi ko‘p bo‘ladi.

Kasb-hunar kollejlari, kasbiy ta’limda ish beruvchilarga ko‘pincha mablag‘ ajratadilar. Davlat ish beruvchilar bilan ikki sabab bilan hamkorlik qiladi:

1. Kasbiy ta’lim uchun ish beruvchilarning mablag‘ ajratishi davlat mablag‘larini iqtisod qiladi.
2. Kasbiy tayyorgarlik bozor talablari bilan qay darajada uyg‘un.

Boshlang‘ich ta’lim bolalarga o‘qish, yozish, hisoblashning asosiy ko‘nikmalarini beradiki, ular kelgusida ma’lumotli bo‘lishiga yordam beradi. Tadqiqotlar ko‘rsatadiki, qiz-ayollarni boshlang‘ich ma’lumotli bo‘lishi ularning oila a’zolarining sog‘ligining yaxshi bo‘lishi, bola sonini kamayishi, bolalar o‘limining kamayishiga olib keladi.

Rivojlangayotgan davlatlarda kichik maktab yoshli bolalar sonini tez o‘sishiga qaramay oxirgi 25 yilda boshlang‘ich maktabga qabul qilish koeffisiyentini tez o‘sishiga erishildi. Ammo hali ham juda og‘ir ijtimoiy ahvoldan maktabga borolmaydigan bolalar holati mavjud. Shuningdek, shahar maktablaridagi sharoit bilan qishloq maktablari keskin farq qiladi. Iqtisodiy ta’minlangan oilalar bolalari va o‘g‘il bolalarga o‘qishga imkoniyat ko‘proq. Qiz bolalarning o‘g‘il bolalardan kamroq boshlang‘ich ta’lim olish Janubiy Osiyo, Yaqin Sharq, Afrika – Sahroyi Kabirning janubrog‘ida namoyon bo‘ladi. Natijada rivojlanayotgan davlatlarda 900 mln. katta yoshli aholi savodsiz, ularning 2-3 ayollardir.

Shuningdek, qashshoqlik natijasida bolalar mehnati ham ta’lim olishga ta’sir etadi. O‘rta ta’lim olish darajasi boshlang‘ich ta’limga nisbatan ozdir. Daromadi past va o‘rtacha bo‘lgan mamlakatlarda 60% bolalar o‘rta maktabga boradilar. Daromadi yuqori bo‘lgan mamlakatlar aholisining barchasi o‘rta ma’lumotni oladi.

Oliy ma’lumotli bo‘lishda rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar aholisining farqi katta. Ta’limning boshlang‘ich bosqichida olingan bilim va ko‘nikmalar inson kapitaliga keyingi investitsiyalar samaradorligini oshiradi va turli sohalarda muvaffaqiyatli faoliyatini ta’minlaydi. Oliy ta’lim tizimi maxsus ixtisoslik bo‘yicha bilim va ko‘nikma beradi. Bakalavr, magistrlik diplomi, ilmiy darajalarni olish insonga ma’lum mehnat bozorida reputastiya beradi. Uning eng asosiy funkstiyasi umumiy madaniy kapitalning rivoji, bu keyingi ixtisoslik faoliyati va rivojiga universal asos bo‘ladi. Makro masshtabda yuqori ma’lumotli ishchi kuchi mamlakatning inson salohiyatini tashkil etadi. Demak, ta’lim inson kapitali ishlab chiqarish asosiy tarmog‘i, butun jamiyat va inson farovonligining poydevoridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ta’lim to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasining Qonuni.
2. Абдурахмонова Г.Қ., Рустамов Д.Ж. “Инсон капиталини рақамли иқтисодиёт асосида ривожлантириш йўналишлари”. Монография. – Beau Bassin: “GlobeEdit” Publisher, 2020. – 16 б.
3. Ben-Porath. The Production of Human Capital and the Life Cycle of Earnings. – N.Y.; – L, 1970. –P.49.
4. Griffin K., Knight J., ul Haq. “Human Development in the 1980s and Beyond.” Journal of Development Planning 19 (Special number) (1989).
5. Добрынин А.И., Дятлов С.А., Цыренова Е.Д. Человеческий капитал в транзитивной экономике: формирование, оценка, эффективность использования. – СПб.: Наука, 1999. – С. 31.
6. Navro‘z-Zoda B.N. Barkamol avlodning iqtisodiy salohiyatini shakllantirish. Buxoro Davlat universiteti ilmiy axboroti, 2-son, 2010 y. 32-38.
7. Navruz-Zoda B. N., Shomiev G. U. The different approaches of human capital formation //International Journal of Innovative Technologies in Economy. – 2017. – №. 5 (11). – С. 6-10.
8. Навруззода Б. Н., Навруззода Л. Б. Предпринимательская концепция формирования и развития человеческого капитала //Современная наука. – 2014. – №. 1. – С. 21-25.
9. Навруз-Зода Б. Н., Шомиев Г. У. Исторические предпосылки развития теории человеческого капитала //Academy. – 2016. – №. 11 (14). – С. 19-21.
10. Навруз-Зода Л. Б., Навруз-Зода З. Б. Повышение социального престижа предпринимательских фирм в Бухарской области //Вопросы науки и образования. – 2020. – №. 11 (95). – С. 21-25.
11. Schultz Th. W. Inwestmentin Human Capital. The Role of Edication and Researsch / Th. W. Schultz. NY: The Free Press, 1971. –272 p.
12. Thurow L. Investment in Human Capital. Belmont, 1970. P. 86.
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 78-sessiyasidagi nutqi URL: https://president.uz/uz/lists/view/6677
14. Inson kapitaliga sarmoya – mustaqil davlatning taraqqiyoti garovi URL: https://strategy.uz/index.php?news=1599
15. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekistonda_ta%CA%BClim
16. AOKAda o‘tgan brifingda Maktabgacha ta’lim agentligi axborot xizmati rahbari Mavluda Asqarxo‘jayeva tizimdagi ishlar haqida ma’lumoti. (https://t.me/mdokanal/10457)
17. Maktablarda ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan ustuvor vazifalar belgilandi (https://president.uz/oz/lists/view/6622)
18. stat.uz-O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligi (https://stat.uz/images/umumiy-orta-talim_15_03_2023_uz.pdf)

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar koʻchirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida koʻrsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar maʼsul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna boʻlishingiz mumkin. Obuna boʻlgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga toʻlov haqidagi maʼlumotni skrinshot yoki foto shaklida joʻnatishingizni soʻraymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga joʻnatamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi boʻyicha roʻyxatdan oʻtkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulugʻbek tumani
Kumushkon koʻchasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:
““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali
Oʻzbekiston Respublikasi Oliy taʼlim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan roʻyxatdan oʻtkazilgan.